

пективу подальших досліджень вбачаємо у розробці інноваційних технологій формування правової культури вчителів.

Література

1. Канигін Ю.М. Шлях аріїв: Україна в духовній історії людства / Ю.М. Канигін. – К. : Україна, 1997. – 170 с.
2. Закон України “Про інформацію” від 02.10.1992 р. // ВВР. – 1992. – № 42.
3. Щербань М.П. Система педагогічних умов формування правової культури майбутніх спеціалістів / М.П. Щербань // Рідна школа. – 2003. – № 12. – С. 49–51.
4. Щербань М.П. Правова і педагогічна культура / М.П. Щербань // Педагогічна газета. – 2004. – № 5.

ТИМОШЕНКО В.М.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У зв’язку з інтеграцією в європейський і світовий соціокультурний простір, бурхливим розвитком ринку і відповідної йому сфери освітніх послуг вищої школи набуває значення проблема досягнення викладачами вищих навчальних закладів найвищих рівнів педагогічного професіоналізму, від конструктивного вирішення якої залежить кінцевий результат у здійсненні розпочатих інноваційних перетворень у галузі освіти нашої країни.

Кардинальні зміни відбуваються в організації економічних та соціально-психологічних умов функціонування вищої школи. Важливу роль відіграє особистість викладача. Сьогодні не тільки професійні знання та педагогічні вміння забезпечують сучасному педагогу досягнення високого рівня успішності в обраній сфері діяльності, а й уміння приваблювати до себе оточуючих, а це значить, піклуватися про свій імідж. На цьому етапі основними критеріями педагогічного професіоналізму сучасного викладача вищого навчального закладу постають: ділова ініціатива, інноваційність мислення, комунікативна компетентність, інформаційна культура та здатність викликати симпатію, справляти сприятливе враження і позитивно впливати на оточуючих, створювати обстановку психологічного комфорту та довіри.

Досвід світового цивілізованого співтовариства переконує, що без створення позитивного ділового іміджу наївно розраховувати на успішне здійснення професійної діяльності і користуватися гідною репутацією.

Мета статті – висвітлення наукових підходів до визначення сутності поняття “професійний імідж” та його компонентів.

На відміну від поняття “імідж”, яке сформувалося порівняно недавно, як явище суспільного життя імідж існував, імовірно, на всіх етапах розвитку людського суспільства. Теоретичні підходи до розгляду феномену іміджу наявні ще у працях античних філософів (Сократ, Платон, Арістотель), мислителів Середньовіччя (Ф. Аквінський, І. Даманський), Відро-

дження (М. Фінчіо, Л. Валла) і Нового часу (Ф. Бекон, І. Кант, А. Шопенгауер, Г. Гегель); прикладних дослідників політичного (В. Зазикін, О. Феофанов, Г. Почепцов, І. Белоусова та ін.) і педагогічного іміджу (Є. Руська, В. Шепель, Л. Мітіна, В. Черепанова, П. Петрова).

До представників освітньої галузі суспільство висуває конкретні високі вимоги. Адже саме вони створюють культуру наступних поколінь. Правильно створити свій професійний імідж – значить виправдати ці очікування.

Для педагогів, чия діяльність реалізується головним чином у спілкуванні, проблема іміджу набуває особливого значення. У сучасному українському суспільстві, яке втратило багато колишніх орієнтирів, престижність професії викладача вищого навчального закладу знизилася і необхідність її підвищення не викликає сумніву. Звичайно, потрібна державна підтримка, але чи завжди тільки економічний чинник визначає імідж викладача і ставлення до нього? Що можуть зробити самі освітяни, щоб забезпечити престиж професії?

Сучасний імідж багато в чому зумовлює успішність професійної діяльності педагога, тому що дає йому змогу краще виявити особистісні та ділові якості. Слово “імідж” з’явилося в нашій мові в кінці 1980-х рр. У перекладі з англійської воно означає “образ”. Причому мова йде не лише про візуальний, зоровий образ (вид, вигляд), а й про спосіб мислення, дій, вчинків. Це створення зовні привабливого образу, покликаного справляти емоційно-психологічний вплив, вміння сформувати в себе й оточуючих уявлення і впевненість у власній привабливості. Також це вміння спілкуватися, мистецтво говорити і, особливо, слухати. Правильно вибраний тон розмови, тембр голосу, витонченість рухів багато в чому визначають той спосіб, у якому викладач постає перед студентами та колегами. Разом з тактом, освітою, діловими якостями зовнішність педагога є або продовженням його достоїнств, або стає ще однією негативною рисою, що заважає в житті та кар’єрі.

Але серед педагогів далеко не всі стурбовані тим, яке враження вони справляють на оточуючих. Більшість з них занижують значення свого іміджу. А перше враження – це своєрідний інструмент, що допомагає вибудувати стосунки з оточуючими, тим більше, що 85% людей будують його на основі зовнішніх даних співрозмовника. Психологи зазначають, що перше зовнішнє враження складається протягом перших 5–40 с і справити його можна тільки один раз. Грамотно створений позитивний імідж викладача – потужний ресурс, здатний підвищити ефективність педагогічної діяльності. Якщо образ викладача приязний, то в ньому міститься первісна сила духовного впливу. Педагогу, якому з перших хвилин спілкування вдалось створити привабливий образ, легше схилити на свій бік співрозмовника або цілу аудиторію. Такого викладача хочеться слухати і наслідувати його, бо він надихає.

Отже, імідж викладача починає набувати властивості одного з основних ресурсів, що забезпечують як високий соціальний престиж та успіш-

ність функціонування національної системи вищої освіти в цілому, так і конкретного вищого навчального закладу зокрема. Імідж фахівця – це складний сплав ділових й особистісних якостей, ціннісних орієнтацій, емоційних і психічних станів, це важливий суб'єктивний фактор, який визначає ефективність усієї навчально-виховної роботи ВНЗ. Він виявляється і в повсякденній взаємодії, співпраці, спілкуванні викладача зі студентами, і в організації різних видів їх діяльності, а також у стилі відносин викладача з педагогічним колективом. Ураховуючи, що імідж – це зовнішнє відображення особистості, показник ділових і людських якостей, проблема формування іміджу майбутнього викладача ВНЗ набуває все більшого значення.

Імідж або створюється стихійно, або докладаються неабиякі зусилля для його створення. Шляхи побудови іміджу здійснюються за допомогою як природних якостей, так і спеціально вироблених під час практичних занять. Самоповага й адекватна самооцінка внутрішніх і зовнішніх якостей – ось необхідна умова для створення успішного іміджу. А для цього належить серйозно попрацювати над собою.

Поза сумнівом, повноцінна педагогічна праця – це складна рольова діяльність з чітким розподілом функцій, до якої обов'язково мають бути включені особистісні особливості всіх її учасників. І все ж особлива роль у ній належить викладачу. Саме в стилі, способі впливу на особистість студента і виявляється суб'єктивний фактор викладача. Чим вищий ціннісний потенціал такого спілкування, тим привабливіший викладач для студентів. При цьому сильні самостійні студенти більше мають потребу в обміні науковою інформацією, засобами і способами її застосування, а слабкі студенти – більше залежні від викладача, тому більше зацікавлені в емоційних компонентах співпраці – співчутті, увазі, доброзичливості, заохоченні тощо. Імідж педагога розглядається як важливий аспект його професіоналізму і засіб педагогічного впливу на студентів. При формуванні іміджу педагога реальні якості викладача тісно переплітаються з тими, які приписуються йому оточуючими.

Слід звернути увагу на те, що імідж розкривається у двох аспектах:

- 1) з точки зору вимог до викладача з боку суспільства (яким воно собі уявляє педагога як просвітителя і носія морального досвіду);
- 2) з позицій самого педагога (яким він прагне представити себе молоді, що він хоче про себе заявити суспільству).

Звичайно, навчальний процес – це, перш за все, ділове спілкування викладача зі студентами, що передбачає атмосферу спільного пошуку і роботи. Але інтерес до предмета починається частіше з інтересу до особистості викладача. Його голос, хода, жести, одяг, манери, звички, вираз обличчя мають велике значення для розвитку культури спілкування і встановлення довіри до викладача. Спочатку студент дивиться на того, хто стоїть за кафедрою, а тільки потім звертає увагу на те, що він викладає.

Імідж можна розглядати як візуальну привабливість, як спрямоване формування враження про себе, спеціальним чином організоване і струк-

туроване в контексті “Я”, що має відсилання до більш загальної, престижної категорії людей. Багато людей мають від природи привабливий імідж, але частіше симпатії людей здобуваються завдяки мистецтву самопрезентації, без якої не досягти серйозних успіхів. Вигляд людини, її імідж в очах знайомих і незнайомих сьогодні виконує дуже важливу комунікативну функцію. Через безліч каналів педагог посиляє оточенню інформацію про те, що він із себе уявляє. Студенти формують свою думку про викладача протягом перших секунд, просто кинувши очима, навіть до того, як він почав говорити.

Спираючись на наявні визначення іміджу, виділимо його основні складові. Найбільш значущі з них: зовнішній вигляд; використання вербальних і невербальних засобів спілкування; внутрішня відповідність образу професії – внутрішнє “Я” [1].

Зовнішній вигляд педагога допомагає йому привернути до себе увагу, створити позитивний настрій, здаватися не тільки симпатичною людиною, а і прекрасним фахівцем. Викладач усім своїм зовнішнім виглядом утримує аудиторію. А скільки досвідчених освітян навіть не здогадуються про те, як вони виглядають [3].

Одяг викладача – завжди серйозна справа. Становище й спосіб життя викладача ніде так відверто не виявляються, як у манері презентувати себе оточуючим через одяг. Одяг не робить людину, але він забезпечує 90% того, що бачать оточуючі. Природно, що зовнішній вигляд педагога є безпосереднім компонентом, що відображається на професійній діяльності. Одяг викладача серйозно впливає не тільки на ставлення студентської аудиторії до самого педагога, а й на увагу до досліджуваного предмета й навіть на поведінку студентів під час занять. У манері одягатися виявляється одне з головних правил: гарно виглядати – значить виявляти повагу до оточуючих людей. Елегантність і вміння одягатися зі смаком притягує погляди. Це означає, що такі вимоги, які висувуються до зовнішнього вигляду людини, допомагають педагогу поліпшити свій професійний імідж. Правильний вибір одягу допомагає досягти професійного успіху. Уникаючи недовірливого ставлення колег та молоді до своїх професійних якостей, не слід з'являтися на роботі в ультрамодному одязі. Бути одягненим занадто модно – ознака поганого смаку, відставати ж від моди неприпустимо, тобто треба одягатися по моді, але так, щоб це не впадало в око. Зовнішній вигляд викладача має важливе значення практично для всіх студентів та, безумовно, може створити робочий або неробочий настрій під час занять, сприяти або перешкоджати взаєморозумінню, полегшуючи або ускладнюючи педагогічне спілкування. Звичайно, ці вимоги ставляться не тільки до зовнішнього вигляду (хоча цей елемент наявний в оціночній характеристиці викладача обов'язково, незалежно від курсу опитуваних), але викладач, який не звертає належної уваги на свій зовнішній вигляд, свої манери та звички, жести, вираз обличчя, мовну культуру, – викликає стійке неприйняття студентів.

На позитивний педагогічний імідж працюють і оточуючі його предмети, аксесуари. Тому так важлива естетика настільних приладів: канцелярського приладдя, указки, ручки, футляра для окулярів, пенала, конспекту, мобільного телефону тощо. Також важливо контролювати жести, особливо необхідно позбавлятися від агресивних, які на несвідомому рівні відштовхують студентську аудиторію від особистості педагога. Міміка має бути тільки доброзичливою.

За допомогою правильної дикції, інтонування, гучності, виразності голосу можна заворожити, захопати, заволодіти увагою аудиторії. Наявність ненормативної лексики, жаргонізмів у мові педагога – показник профнепридатності.

Природні дані викладача можуть бути звичайними, зовні непомітними. Значно більшу роль відіграють його вміння стежити за собою, культура зовнішніх і внутрішніх проявів, чарівність і природність. Налагодження комунікаційних зв'язків спрощується, коли в педагога привітне обличчя, а рухи, жести, постава і хода – красиві і виразні. А.С. Макаренко вважав: важливо, щоб у колективі були красиві й молоді педагоги. Те, як викладач “обіграє” свою зовнішність, його манера триматися, жести, голос і мовлення, предмети, що оточують, – усе це повідомлення, що посилаються іншим.

Кожен, хто коли-небудь навчався у ВНЗ, з упевненістю заявить, що деякі викладачі дійсно недбало ставилися до свого зовнішнього вигляду. Нерідко це сліди крейди на одязі, негарна зачіска, творчий безлад на робочому столі. Проте нерідко саме вони стежать за своєю поведінкою, за дотриманням моралі і часто живуть за принципами, стверджуючи, що для них важливо дати знання, а не ідеально виглядати. Адже зовнішній вигляд – своєрідний інструментарій, що допомагає вибудовувати відносини з оточуючими. Однак, володіючи лише ідеальною зовнішністю, неможливо надовго завоювати інтерес слухача. Незалежно від особистих поглядів кожного педагога на цю тему, імідж є в кожного з них.

Під час обговорення іміджу зі студентами з'ясовано, що секрет особистого успіху, привабливість в очах оточуючих – це не тільки візуальна привабливість. Студенти називали такі риси: чарівність, упевненість у собі, життєлюбність, почуття гумору, вміння посміятися над собою, товариськість, гарний настрій, благородство. І для цього не обов'язково бути зовні привабливою людиною. Студенти відзначали, що зовнішня виразність – бажаний компонент іміджу, але не вирішальний. Необхідно, щоб людина сама відчувала себе впевнено і комфортно, і тоді її впевненість передається оточуючим.

На їхній погляд викладач повинен бути сучасним, коректним, пунктуальним, обов'язковим, відкритим, ерудованим, у міру суворим, інтелектуальним і зі своїм стилем роботи, а також розуміти проблеми молоді. Завжди студенти високо цінують і вважають за краще ерудованість викладача, доброзичливість, справедливість, демократичність та інші позитивні прояви. Виділяючи найбільш авторитетних викладачів, студенти обов'язково відзначають такі їх якості, як чуйність, доброта, людяність, душевність, щи-

рість, зацікавленість у студентах, уміння добре говорити й дохідливо пояснювати навчальний матеріал, здатність зацікавити студента своїм предметом.

Для іміджу педагога дуже важливі ділові якості – професійна та соціальна компетентність, пунктуальність, точність, діловитість [4]. Матеріали опитувань свідчать і про те, що вирішальну роль у формуванні ставлення студентів до викладача і до його навчальної дисципліни відіграють не тільки компетентність, професіоналізм і майстерність, а й суб'єктивне внутрішнє ставлення самого викладача до навчально-виховної діяльності, до її об'єктів, засобів, способів і результатів. Ця обставина зумовлюється, мабуть, тим, що в процесі взаємодії викладачів і студентів виникають і встановлюються особливі психологічні зв'язки, від характеру яких і залежить або виникнення довіри, взаєморозуміння і співпраці, або неприйняття і відторгнення і викладача, і його предмета. На цей бік іміджу викладача найчастіше звертають увагу студенти, відповідаючи на запитання “Яким повинен бути викладач вищої школи?”. Серед відповідей виділяються такі:

- бути врівноваженим, спокійним, обов'язковим;
- бути пунктуальним;
- вміти залучати на свої лекції не тільки суворістю й контролем;
- мати свій стиль викладання;
- враховувати психологічні особливості студентів різних курсів;
- мати бажання викладати;
- вміти викладати зміст предмета не тільки в “сухому” вигляді;
- бути інтелігентною людиною, щоб студенти могли його сприймати не як “загрозу”, а як радника, наставника, з яким можна поговорити не лише про його предмет.

Саме можливість неформального обміну з викладачем різними цінностями у вигляді інформації, відносин, особистих думок, суджень, орієнтації стимулює працездатність студентів, духовно збагачує їх, спрямовує на подальшу працю. І у встановленні цих зв'язків і відносин провідну роль, безсумнівно, відіграють такі якості викладача, як здатність співчувати, співпереживати, вміння поставити себе на місце студента, здатність проникати в його внутрішній світ, правильно реагувати на його вчинки. Натомість відсутність поваги до студента, інтересу до нього, нерозуміння його психології, вікових та індивідуальних особливостей, низька ефективність педагогічної праці, психологічні та емоційні перевантаження, зумовлені різними причинами, формують негативне ставлення студента до викладача. Нерозуміння, некомпетентність, упередженість, злопам'ятство, вічно замучений вираз обличчя, неохайність, черствість, істеричність, несправедливість, агресивність, грубість, невтриманість, байдужість, неорганізованість – далеко не повний перелік тих якостей, які викликають студентське неприйняття викладача.

Професійні вимоги до педагога зараз такі. Він повинен:

- ідеально виглядати;
- триматися впевнено;
- мати почуття гумору.

Одним з перших і найголовніших завдань, що постають перед викладачем в аудиторії, є утвердження себе як авторитетного джерела інформації. Авторитет відразу забезпечить йому довіру аудиторії й інтерес до тієї інформації, що він збирається запропонувати. Авторитет може бути результатом тривалої роботи з аудиторією і залучення її на свій бік за допомогою різних педагогічних прийомів. Викладач, коли вперше входить в аудиторію, може для посилення авторитетності скористатися прийомами самореклами, щоб підкреслити важливі професійні особливості, що збільшать довіру аудиторії. Елементами самореклами можуть бути і такі невербальні засоби, як поза, постава, хода, жести. Правильна постава створює відчуття впевненості, спокою і високої самооцінки. Окреме і важливе місце серед невербальних засобів самореклами займають міміка і жестикуляція. Ними можна продемонструвати своє ставлення до аудиторії й емоційний стан. У будь-якому випадку для викладача важливо не тільки вміти керувати експресією обличчя, а й імітувати певні стани для демонстрації власного ставлення до аудиторії. Звичайно, це – ідеальний образ. Але, мабуть, не випадково, що в авторитетних викладачів студенти і навчаються більш старанно, і рідше пропускають заняття.

Ще видатний педагог К.Д. Ушинський зазначав, що “тільки особистість формує особистість”. Викладач сьогодні не може бути просто лектором, здатним викладати основи наукових знань. Успіх формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, їх соціального та гуманістичного мислення проходитиме успішніше, якщо глибокі професійні знання викладача, який працює з ними, будуть гармонійно поєднуватися з його загальною ерудицією і всебічною культурою. Він повинен не тільки знаходити нестандартні відповіді на питання, запалювати і хвилювати студентів, вміти розвивати їх здібності, самостійність і допитливість, а й бути привабливим прикладом для наслідування.

Імідж сучасного викладача вимагає мобілізації пам'яті, мислення, великого словникового запасу, багатства духовної сфери, високої моральності та психологічної стійкості. Тому професійний імідж педагога – цілісна система, яка складається з трьох компонентів, кожен з яких трактується складними комплексними сполученнями різних елементів, знань і вмінь:

- зовнішній вигляд (індивідуальний стиль педагога; практичне застосування знань про діловий одяг; використання науки про колір);
- внутрішній зміст (володіння культурою педагогічного спілкування; знання основ ораторського мистецтва; опанування основ еристики; раціональна поведінка у стресових і конфліктних ситуаціях; практичне використання нейролінгвістичного програмування, уміння використовувати гумор у різних педагогічних ситуаціях);
- володіння педагогічним почуттям (толерантність, емпатичність, милосердя, відповідальність, гарний настрій та оптимізм педагога).

Висновки. Формуючи конкурентоспроможну особистість нового століття, викладач повинен сам як провідний суб'єкт освітнього процесу

відповідати його гуманістичному спрямуванню. Його імідж професіонала, гуманіста, вихователя – запорука ефективності роботи вищої школи.

Звичайно, створення позитивного іміджу майбутнього педагога – непросте завдання. Воно вимагає величезної роботи над собою, але приносить гарні результати: формує позитивне ставлення до педагога оточуючих, робить спілкування з ним приємним та комфортним.

Отже, чим яскравіша палітра іміджевих рис, гармонійніше їх поєднання, чим більше вони відповідають духовній, моральній, особистісній, професійній зрілості особистості, тим багатший, колоритніший та привабливіший її позитивний імідж [2].

Література

1. Калюжный А. Технология построения имиджа учителя / А. Калюжный // Педагогическая техника. – 2005. – № 3. – С. 103–108.
2. Шепель В.М. Имиджелогия: секреты личного обаяния / В.М. Шепель. – М., 1994. – 320 с.
3. Ковальчук А.С. Основы имиджелогии и делового общения / А.С. Ковальчук. – М., 2006. – 380 с.
4. Сердюкова Е.А. Содержание и структура имиджа преподавателя [Электронный ресурс] / Е.А. Сердюкова. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/26_SSN_2008/Pedagogica/34646.doc.htm

ТИМЧЕНКО-МІХАЙЛІДІ Н.С.

ДІАЛОГІЧНО-ДИСКУСІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МИТНИКІВ

Формування майбутнього професіонала митної служби починається у вищому навчальному закладі, головна мета якого у світлі Закону “Про освіту”, Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ ст.), Закону “Про вищу освіту”, завдань національної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для митної служби України, Указу Президента України “Про стратегію реформування системи державної служби України” від 14.04.2000 р. № 599/2000, виходить далеко за межі підготовки фахівця, який володіє митним законодавством та засобами його практичного застосування.

Вона полягає у “формуванні освіченої, творчої особистості, становленні її фізичного, морального здоров’я, забезпеченні пріоритетності розвитку людини”; підготовці фахівця, здатного професійно втілювати митну політику, тобто впроваджувати науково обґрунтовану систему цілей, пріоритетів, засобів підвищення ефективності митної діяльності; людини, здатної усвідомити місце, роль, завдання цієї політики в контексті не тільки вітчизняних, але й загальноцивілізаційних трансформацій.

Зрозуміло, що підготовка фахівця такого рівня неможлива без відповідної світоглядної підготовки та оволодіння знаннями як фундаментального, так і прикладного характеру; самостійного орієнтування в розмаїтті нестандартних ситуацій та культурного плюралізму взагалі; здатності са-